

ROLUL ORGANIZAȚIILOR MUTUALE ÎN CADRUL ASOCIATIV PENTRU VÂRSTA A TREIA ÎN ROMÂNIA¹

MIHAELA LAMBRU

În ultimii ani, problematica complexă a serviciilor sociale pentru vârsta a treia a căpătat amploare, pe fondul presiunilor demografice, provocărilor economice și sociale. Articolul de față își propune să „decupeze” din realitatea organizațională complexă acoperită de sectorul neguvernamental, zona specifică asociațiilor active în domeniul vârstei a treia. Pornind de aici, articolul își propune să scoată în evidență contribuția și importanța organizațiilor de ajutor mutual în dezvoltarea cadrului asociativ pentru vârsta a treia.

Pentru a realiza tipologia organizațiilor neguvernamentale active în domeniul vârstei a treia am pornind de la analiza cadrului legislativ pentru organizațiile neguvernamentale din România. Pe lângă legislația cadru privind asociațiile și fundațiile, respectiv OG26/2000, există și o bogată legislație secundară care definește specificul unor structuri de tip asociativ pornind de la criterii precum obiective, domeniu de activitate, grup-țintă. Această analiză ne-a permis să identificăm tipuri de organizații neguvernamentale activând în domeniul vârstei a treia. Pornind de la această tipologie am analizat datele cu privire la organizațiile neguvernamentale active în domeniul vârstei a treia din baza de date INS cuprinzând organizații active care au depus bilanț fiscal pentru perioada 2000–2009. Analiza secundară de date a fost realizată în cadrul programului „PROMETEUS – dezvoltarea economiei sociale în România prin cercetare, educație și formare profesională la standarde europene” finanțat POS DRU.

***Cuvinte-cheie:** asociații mutuale și de ajutor reciproc, asociații de pensionari, asociații neguvernamentale, economie socială, vârsta a treia, servicii sociale pentru vârsta a treia.*

CADRU TEORETICO-METODOLOGIC DE ANALIZĂ A ORGANIZAȚIILOR MUTUALE PENTRU VÂRSTA A TREIA

În toate țările Europei de Vest după cel de-al Doilea Război Mondial, am asistat la o dezvoltare puternică a cadrului asociativ pentru vârsta a treia, determinat de schimbările structurale care au avut loc în zona urbanizării și industrializării,

Adresa de contact a autorului: Mihaela Lambru, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Bd. Schitu Măgureanu nr. 9, sector 5, București, email: lambruadf@b.astral.ro.

¹ Articolul a fost realizat pe baza datelor obținute în cadrul proiectului „PROMETEUS-dezvoltarea economiei sociale în România prin cercetare, educație și formare profesională la standarde europene”, Contract: POSDRU/84/6.1/S/57676.

maturizării și extinderii stat-ului bunăstării, la care se adaugă elemente care țin de schimbări la nivelul familiei și vieții comunitare. Printre toate elementele menționate mai sus, un reper deosebit de important în analiza evoluției cadrului asociativ pentru vârsta a treia îl reprezintă dezvoltarea și extinderea sistemelor de securitate socială.

Pornind de la cele două mari modele de organizare a sistemelor de securitate socială, respectiv cel bismarkian (introdus în Germania prin extinderea succesivă a sistemului de asigurări pentru muncitori prin stabilirea asigurărilor de sănătate în 1883, asigurărilor privind accidente de muncă în 1884 și asigurările privind acoperirea riscurilor de bătrânețe și invaliditate în 1999) și cel beveridgian (prin introducerea, în 1942, a planului Beveridge privind sistemul de securitate socială), în întreaga Europă postbelică se extind sistemele publice de asigurări sociale. Toate aceste sisteme naționale de securitate socială prezintă o arhitectură complexă, încercând să asigure cât mai bine unitatea sistemului și acoperirea cât mai largă a populației prin sistemul de asigurări sociale publice, prin integrarea treptată a regimurilor de asigurări distincte preexistente dezvoltării sistemului public (prin extinderea progresivă a acoperirii prin asigurări publice a unor categorii largi de populație, integrarea unor regimuri independente și prin dezvoltarea unor regimuri speciale pentru populația neacoperită prin sistemul de asigurări publice).

Dacă ne uităm la arhitectura sistemelor publice de asigurări sociale dezvoltate după 1945, în Europa, observăm faptul că ele reprezintă un mozaic de regimuri de asigurări atașate, care s-au integrat progresiv și variat, în funcție de modelul de stat al bunăstării existent în fiecare țară (Esping-Andersen, 1990). O parte dintre aceste regimuri integrate în cadrul sistemelor publice de securitate socială au rădăcini mutualiste (de tip „societate mutuală” sau „societate de ajutor reciproc”).

Aceste asociații mutuale nu reprezintă doar un element care ține de istoria dezvoltării sistemelor publice de asigurări sociale, o parte dintre ele continuând să funcționeze până astăzi. În funcție de contextul social-politic și ideologic, de contextul economic propriu fiecărei țări și pe perioade istorice distincte, asociațiile mutuale și regimurile de asigurări mutuale au avut evoluții specifice și au însoțit peste tot în Europa dezvoltarea sistemelor publice de asigurări sociale.

Dezvoltarea sistemelor publice de asigurări sociale, și în special dezvoltarea sistemelor de pensii, joacă un rol important în dezvoltarea și evoluția cadrului asociativ pentru vârsta a treia. Alături de sistemul public de asigurări, un rol important în acoperirea riscurilor pentru vârsta a treia îl au sistemele complementare de asigurare. Aceste sisteme complementare se referă la asigurări de pensii complementare și supracomplementare, operațiuni de prevedere (care acoperă riscul de deces sau riscuri de sănătate, riscuri legate de integritatea fizică și invaliditate etc.) și implică două categorii de actori, care au dreptul de a realiza acest tip de activitate peste tot în Europa: societăți mutuale de asigurare și societăți capitaliste de asigurare.

Dezvoltarea protecției sociale complementare a condus, peste tot în Europa, la multiplicarea nivelurilor de protecție socială: sistemelor obligatorii progresiv generalizate fiindu-le atașate trei alte niveluri de protecție:

– o protecție complementară, la început facultativă, apoi progresiv stabilită ca obligatorie și extinsă la toți angajații (pensia complementară și asigurările de șomaj);

– în multe țări europene s-au dezvoltat sisteme de asigurare complementare de întreprindere, obligatorii pentru salariați prin contractul colectiv de la nivel de unitate economică;

– sisteme de protecție facultative și individuale, care pot fi gestionate de societăți de asigurare mutualiste (de sănătate și asigurări generale) sau capitaliste.

Pentru mutualități, această evoluție istorică a presupus, într-un prim moment, după instaurarea sistemelor publice de asigurare, o perioadă de criză, fiind nevoite să facă față unei duble concurențe, dinspre sectorul public și cel capitalist. Cu timpul, structurile mutualiste s-au organizat, regrupat și asociat, reușind să reziste pe piață, să se dezvolte și să-și negocieze mai bine poziția.

În ultimii douăzeci de ani au avut loc o serie de evoluții specifice pentru lumea organizațiilor mutualiste, cu caracter adaptativ și de dezvoltare, caracterizate prin: dezvoltarea ofertei de asigurare (general și în domeniul sănătății), dezvoltarea de filiale și extinderea numărului de aderenți, o apropiere strategică de băncile cooperatiste pentru a dezvolta produse de asigurare și prin rețelele bancare.

Pe lângă rolul important legat de dezvoltarea sistemelor publice de asigurări sociale, un alt element care a influențat evoluția cadrului asociativ pentru vârsta a treia l-a reprezentat evoluția cadrului juridic legat de funcționarea asociațiilor și fundațiilor.

În România, legea 21/1924, inspirată din legea franceză din 1901, modernizată prin O.G. 26/2000 oferă un cadru legislativ generos și flexibil care oferă posibilitatea unei largi tipologii de organizații să se constituie și să funcționeze. Astfel, regăsim în „lumea asociativă” din România organizații cu scopuri variate, cu modalități de funcționare eterogene, cu istorii particulare și foarte diverse.

Există destul de puțină literatură de specialitate la nivel internațional dedicată studiului dezvoltării cadrului asociativ pentru vârsta a treia. Dar există și câteva studii foarte interesante care surprind foarte bine aspecte legate de maturizarea și consolidarea organizațiilor pentru persoanele vârstnice și dezvoltarea politicilor publice în domeniu.

• Rose (1965), analizând asociațiile voluntare pentru vârsta a treia din Statele Unite, remarcă creșterea numărului de asociații și comentează faptul că acestea acordă atenție din ce în ce mai mult, pe lângă activitățile sociale și recreative, activităților de *advocacy*. Unele dintre aceste organizații încep să

funcționeze ca și grupuri de presiune, încercând să influențeze deciziile de politică publică pentru ameliorarea condițiilor de viață.

- Pratt (1983), analizând modul în care asociațiile pentru persoanele vârstnice din Statele Unite au reușit să impună pe agenda federală, începând cu anii '70, problematica vârstei a treia, observă procesul de maturizare și creștere de capacitate de *advocacy* pentru aceste organizații. El ilustrează această maturitate prin mai multe aspecte: au devenit mai bine organizate, mai eficiente în comunicarea intereselor proprii și au devenit mai puternice financiar. Pe lângă aceste elemente, un rol foarte important în emanciparea asociațiilor pentru persoanele vârstnice l-a avut creșterea interesului opiniei publice pentru această problematică. Pratt este autorul care a discutat, pentru prima oară, despre *gray lobby*. În același registru merită menționată și lucrarea lui Viriot-Durandal (2003) privind dezvoltarea asociațiilor pentru apărarea drepturilor sociale ale pensionarilor în Franța, autorul prezentând și analizând minuțios modul în care aceste organizații s-au structurat și au dezvoltat strategiile de influențare a politicilor publice.

- Hartoyan (1981), analizând comparativ performanțele în materie de *advocacy* ale organizațiilor pentru vârstnici, consideră că acestea sunt mult mai puțin impresionante, comparativ cu alte grupuri de interese.

- Guillemard A. M. (1986) propune o grilă de lectură a modalităților în care s-a structurat politica pentru vârsta a treia în Franța. Ea identifică trei perioade distincte, ale căror orientări au marcat viața asociativă a persoanelor vârstnice din mai multe țări occidentale. În prima perioadă domină imaginea bătrâneții ca indigență, iar această idee a avut o valoare exemplară, fiind inclusă în educarea generațiilor de adulți și copii din clasele populare care erau educați în spiritul economisirii și prevederii. A doua etapă este marcată de creșterea statului bunăstării și este caracterizată printr-o ideologie a vârstei a treia active și participative, iar accentul se mută de pe prevedere pe asigurare. Pe acest fond se dezvoltă mult sectorul asociativ specific, iar discursul de *policy* e centrat pe ameliorarea condițiilor de viață pentru vârsta a treia, inclusiv în ceea ce privește asociațiile mutuale de credit pentru pensionari. Acest trend continuă în a treia etapă, cu accente specifice pe creșterea calității vieții. Dar în această etapă asistăm și la apariția unor teme noi, care domină până astăzi, cum ar fi problematica reformei pensiilor. Guillemard își propune să arate că dezvoltarea sectorului asociativ pentru vârsta a treia, inclusiv cel mutual, este indisolubil legat de evoluția politicilor sociale, de situația economică și demografică.

SECTORUL ASOCIATIV PENTRU VÂRSTA A TREIA ÎN ROMÂNIA

După 1990, odată cu dezvoltarea sectorului asociativ, asistăm și în țările CEE la cristalizarea unor astfel de structuri dedicate problematicii vârstei a treia. În

România, unde studiile cu privire la întregul sector asociativ se află de abia la început, nu avem o literatură de specialitate dedicată acestui subiect. Majoritatea studiilor privind vârsta a treia sunt de tip studii de gerontologie socială, studii din domeniul analizei serviciilor sociale pentru vârsta a treia (ex. problema dependenței, servicii la domiciliu versus instituționalizare etc.).

Încercând o tipologie generală, pornind de la criteriul obiectivului declarat al organizației, putem spune că se disting următoarele mari categorii de structuri asociative:

– o primă categorie o reprezintă cea a *organizațiilor militante*, cele care reflectă diversitatea de interese și de valori prezente la nivelul societății, cele care au ca principal obiectiv apărarea de drepturi cetățenești și susținerea de cauze sociale;

– o a doua categorie e reprezentată de *organizații care oferă servicii membrilor*. Aderența este maniera principală de a finanța aceste tipuri de structuri (aderăm pentru a avea acces la un anumit serviciu) și adesea aceste organizații sunt capabile să mobilizeze efective importante de voluntari. Această categorie este aceea a organizațiilor sau societăților mutuale, asociațiilor de ajutor reciproc;

– a treia categorie o reprezintă *organizațiile care oferă servicii altor persoane decât membrilor proprii*. Aici regăsim fie organizații de tip caritabil sau umanitar, care funcționează în principal cu voluntari și sunt finanțate, preponderent, din donații, fie asociații care oferă servicii sociale (în sensul larg al termenului, incluzând aici și servicii în domeniul sănătății, educației, loisir etc.) prin intermediul salariaților proprii, o bună parte a resurselor utilizate de aceste organizații fiind publice (granturi, subsidii etc.). Această subcategorie, de altfel, furnizează o mare parte din locurile de muncă create în zona economiei sociale.

Este dificil să realizăm o tipologie care să reflecte perfect diversitatea de structuri asociative, fiecare încercare de acest tip fiind oarecum simplificatoare. Dar utilizând acest model putem să „decupăm” mai bine din peisajul larg asociaționist zona specifică de acțiune pentru asociațiile vârstei a treia, incluzând aici organizațiile care activează în domeniul economiei sociale.

Peisajul asociațiilor pentru vârsta a treia nu este unul omogen. Se pot face mai multe tipologii, pornind de la criterii diferite:

- după talie, tip de aderenți, tip de activitate, obiective urmărite și funcții asumate, după tipul de activism etc.;

- organizații cu scop expresiv (interese, preocupări, hobby-uri etc.) și asociații cu scop instrumental (apărare/obținere interese și drepturi, advocacy).

Pornind de la datele INS conținând informații despre organizațiile neguvernamentale active, cele care au depus bilanț fiscal anual pentru perioada 2000–2009, am selectat organizațiile activând în domeniul vârstei a treia, după cum urmează în continuare.

Asociațiile de pensionari

Asociațiile de pensionari peste tot în lume reprezintă interesele celor care au părăsit viața profesională și au scopul de a le apăra interesele. Activitatea lor s-a diversificat foarte mult în ultimele decade. Regruparea asociativă a pensionarilor pornește de la identificarea unor insatisfacții sau îngrijorări legate de riscul marginalizării și problemelor legate de calitatea vieții. Nu mai puțin important pentru aceste asociații este să genereze noi tipuri de solidarități, iar susținerea financiară și cu servicii specifice în momente de criză este o expresie a acestei solidarități.

În unele țări europene (Belgia, Franța), asociațiile de pensionari au continuat să evolueze după anii '50 ca structuri mutualiste, oferind, pe lângă alte tipuri de activități specifice, servicii de asigurare/reasigurare. Aceste servicii erau realizate prin formule de tip contractual sau devolutiv, în relație cu statul, ca parte integrantă a sistemelor de securitate socială.

În România regăsim aceste asociații de pensionari reglementate prin legea 502/2004 care stabilește condițiile de înființare și funcționare a acestor tipuri de asociații.

Casele de Ajutor Reciproc ale Pensionarilor (CARP)

CARP-urile reprezintă organizații mutuale, cu o istorie instituțională îndelungată, funcționând teritorializat și oferind diverse servicii membrilor, inclusiv acces la creditare (împrumuturi). Și aceste organizații au o lege specifică, respectiv 540/2002. Nici în cazul CARP nu avem o evoluție către activități de asigurare/reasigurare.

Asociații oferind servicii pentru vârsta a treia – a) asociații având drept grup-țintă principal vârstnicii și b) asociații având grup-țintă secundar (printre altele) vârstnicii

Asociațiile oferind servicii pentru vârsta a treia sunt organizații nemutuale fără legislație secundară specifică (funcționând pe baza legislației-cadru privind asociațiile și fundațiile, OG 26/2000), activând în domeniul serviciilor sociale. Pornind de la criteriul grup-țintă, regăsim asociații având vârstnicii ca grup-țintă principal (ex. Fundația *Geron*) sau secundar (ex. Fundația *Vodafone*).

Pornind de la analiza datelor de bilanț înregistrate la INS, putem preciza câteva elemente de structură și dinamică specifice pentru aceste organizații, mutuale sau nu, având ca grup-țintă (principal sau secundar) vârsta a treia. Astfel, raportând la numărul total înregistrat de asociații și fundații active din România, asociațiile privind vârsta a treia reprezintă, la nivelul anului 2009, un procent de 3,66% din totalul organizațiilor neguvernamentale existente.

Numărul organizațiilor neguvernamentale active (fie ele asociații sau, fundații) axate pe problematica vârstei a treia a cunoscut un trend ușor pozitiv pentru perioada 2000–2009 (de la 725, în 2000 la 852, în 2009), dar prin raportare la totalul celor active, ponderea acestui tip de organizații a cunoscut un trend de dezvoltare descrescător pentru perioada 2000–2009 (de la 6,67%, în 2000 la 3,66%, în 2009).

Organizațiile având grup-țintă vârsta a treia sunt bine reprezentate în cadrul organizațiilor mutuale. În acest segment de organizații (CAR, CARP, alte organizații mutual și de ajutor reciproc) procentul CARP este de 21,30%. La nivelul anului 2009 erau înregistrate un număr de 906 organizații mutuale, din care CAR salariați – 704, CAR pensionari – 193, alte organizații mutuale – 9 (*Tabelul nr. 2*).

Tabelul nr. 1

Evoluția numărului de organizații neguvernamentale pentru vârsta a treia raportat la numărul total de organizații neguvernamentale active

	2000	2005	2007	2008	2009
Asociații pentru vârsta a treia	725	789	810	803	852
Total ONG	10863	17107	20005	21129	23295
% asociații pentru vârsta a treia din total ONG	6,67%	4,61%	4,05%	3,80%	3,66%

Sursa: calculații date INS, 2011.

Tabelul nr. 2

Evoluția numărului de organizații mutuale

Tip organizație	2000	2005	2007	2008	2009
CAR Salariați	247	571	657	659	704
CAR Pensionari	134	171	186	178	193
Alte organizații de ajutor reciproc	15	14	11	9	9
Total organizații mutuale	396	756	854	846	906

Sursa: calculații date INS, 2011.

ORGANIZAȚII NEGUVERNAMENTALE PENTRU VÂRSTA A TREIA

Pe baza datelor Institutului Național de Statistică pentru perioada 2000–2009 putem defini o imagine de ansamblu asupra asociațiilor care desfășoară activități cu și pentru vârstnici. În perioada amintită, trendul a fost crescător în ceea ce privește asociațiile de pensionari (de la opt organizații în 2000 la 55 în 2009), asociațiile axate pe problematica vârstei a treia (de la 21 organizații în 2000 la 58 în 2009) și CARP (de la 134 organizații în 2000 la 193 în 2009) și ușor descrescător în ceea ce privește asociațiile care furnizează și servicii pentru vârstnici (de la 562 organizații în 2000 la 546 în 2009) (*Tabelul nr. 3*).

Tabelul nr. 3

Evoluția numărului de organizații – vârsta a treia

Asociații vârsta a treia	2000	2005	2007	2008	2009
Asociații pensionari	8	27	32	40	55
Asociații axate pe problematica vârstei a treia (grup țintă principal)	21	42	53	58	58
CAR Pensionari	134	171	186	178	193
Asociații care oferă și servicii (grup țintă secundar) pentru vârstnici	562	549	539	527	546
Total organizații vârstnici	725	789	810	803	852

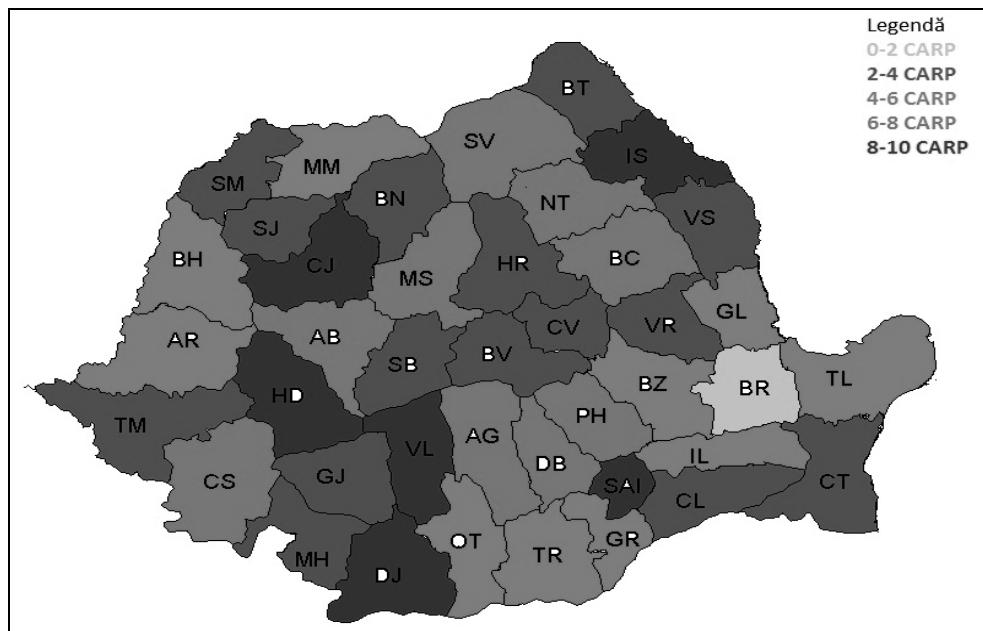
Sursa: calculații date INS, 2011.

Constatăm din situația prezentată că peste 60% din organizațiile oferind servicii pentru vârsta a treia aparțin categoriei asociațiilor care au grup țintă secundar vârstnicilor și problemele lor.

Referitor la distribuția pe județe a organizațiilor active, CARP (*Harta 1*) și toate organizațiile privind vârsta a treia cumulate (*Harta 2*) observăm existența unui număr mai mare de organizații în zone dezvoltate din punct de vedere economic (Cluj, București-Ilfov, Prahova, Dâmbovița, Iași, Hunedoara).

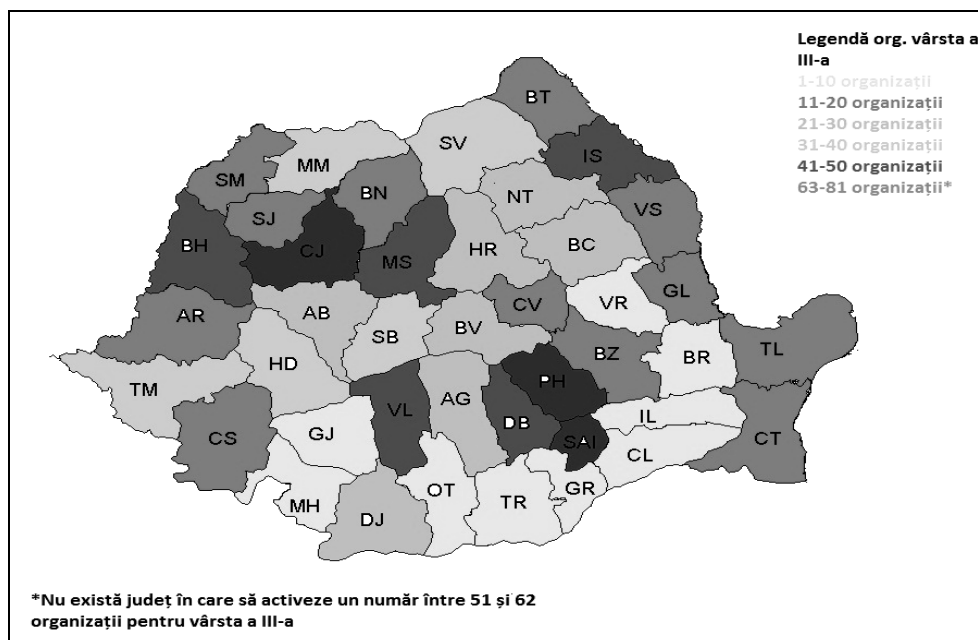
Harta 1

Distribuția pe județe a CARP

Harta 2

Distribuția pe județe a organizațiilor având grup-țintă principal sau secundar vârsta a treia

CONCLUZII

Articolul de față a pus în evidență faptul că există o varietate de structuri asociative pentru vârsta a treia în România, iar CARP-ul reprezintă un tip de astfel de structură asociativă, răspunzând nevoilor de finanțare și servicii pentru pensionari (în special pentru cei cu venituri mici). Necesitatea lor socială este susținută/ dovedită și de numărul mare de aderenți – numai Federația „Omenia” raportează pentru 2010 un număr de 1 400 000 de persoane înscrise în organizațiile membre².

Ne putem uita la aceste asociații ca la o oportunitate pentru vârstnici de a accesa resurse actuale sau potențiale pentru satisfacerea unor nevoi. Aceste nevoi sunt atât de securitate financiară, dar și de socializare și servicii sociale. Acest lucru se observă din tendința asociațiilor CARP studiate de a-și diversifica și zona de servicii sociale.

Asociațiile mutuale de credit și ajutor reciproc sunt active la nivel local, fac parte din viața comunității și reprezintă o resursă pentru comunitatea locală.

² Vezi revista „Omenia” a Federației Naționale CARP „Omenia”, nr. 4(8) decembrie 2010.

Experiența asociațiilor de tip CARP sau a celor din rețeaua FDAAM (între cele două structuri federative existând proiecte de colaborare consistente) demonstrează potențialul de inovație socială pe care astfel de organizații îl au, rolul lor deosebit în a genera și susține solidaritatea și dezvoltare locală.

Înțelegerea potențialului pe care îl pot avea aceste tipuri de organizații mutuale în dezvoltarea de alternative de servicii sociale și creșterea accesului la resurse financiare pentru vârsta a treia este grevată de o serie de dificultăți care țin de cunoașterea și înțelegerea modului de funcționare a acestor structuri asociative pe care le prezentăm în paragrafele următoare.

O primă categorie de dificultăți sunt cele care țin de corecta înțelegere a modului cum funcționează aceste organizații hibride și de valoarea socială și economică a acestora (aceste organizații produc bunuri și servicii, creează locuri de muncă și dezvoltare economică, generează inovație socială, solidaritate și stabilitate). Acestea pot fi depășite prin susținerea studiilor de impact în domeniu, prin dezvoltarea unui registru național dedicat entităților economiei sociale și de implementarea modelului CIRIEC de conturi satelit (Bareo Tajeiro, 1990; Salamon, 2010).

A doua categorie de dificultăți ține de înțelegerea și acceptarea faptului că pe piață există și alte tipuri de organizații în afara organizațiilor publice și organizațiilor private capitaliste, că trebuie făcută distincția dintre structura de proprietate și tipul de activitate. Aceste dificultăți pot să fie depășite prin deschiderea dialogului sistematic între guvern și reprezentanții organizațiilor economiei sociale, prin stabilirea unei structuri dedicate, care să grupeze actori guvernamentali atât de la nivelul Ministerului muncii, protecției sociale și familiei, Ministerului sănătății, Ministerului de finanțe, Ministerului economiei și Ministerului IMM-urilor, reprezentanți ai organizațiilor cooperatiste și organizațiilor neguvernamentale, reprezentanți de structuri federative și persoane din mediul academic. O astfel de structură poate deschide calea unei reflecții trans-sectoriale cu privire la utilitatea socială a domeniului economiei sociale, poate coordona și susține comunicarea între diverși factori interesați, guvernamentali și nonguvernamentali, publici și privați.

Pentru a înțelege problematică complexă a politicilor pentru vârsta treia nu este suficient să ne uităm numai la politicile din domeniul asigurărilor sociale. Politicile privind vârsta a treia se referă la ansamblul intervențiilor publice, directe sau indirecte, explicite sau implicite, care structurează relația dintre îmbătrânire și societate.

În acest context, înțelegerea modului în care această categorie de vârstă participă la producția și structurarea de politici sociale este importantă, iar studierea cadrului asociativ pentru vârsta a treia reprezintă un spațiu de analiză privilegiat. În ultimii douăzeci de ani, sectorul neguvernamental din România a generat modele

de servicii sociale alternative și complementare pentru servicii privind vârsta a treia, dar și alternative viabile economic și social de acoperire suplimentară a unor riscuri precum excluderea de pe piața de credit a pensionarilor cu resurse mici, accesul redus la servicii de sănătate și servicii de proximitate variate pentru vârstnicii săraci, sprijin și acoperire de risc pentru familie în cazul unor evenimente dificile (deces) sau dezvoltarea de alternative pentru situațiile de dependență. Prin articolul de față propunem un decupaj de detaliu al acestui cadru asociativ pentru vârsta a treia, propunând o tipologie a organizațiilor din domeniu care include toate tipurile de inițiative asociative, incluzând aici și organizațiile mutuale și de ajutor reciproc.

BIBLIOGRAFIE

1. Archambault, E., *L'économie sociale en France dans une perspective européenne*, în "CIRIEC", Paper 04, 2008.
2. Bareo Tajeiro, J., *Concepto y agentes de la economía social*, în "Revista CIRIEC España", no. 8, 1990, pp. 109–117.
3. Birchal, A., ed., *The New Mutualism in Public Policy*, London and New York, Routledge, 2001.
4. Defourny, J., The Origins, Formes and Roles of a Third Major Sector, în Defourny, J. și Monzon-Campos, J. L. (eds.), *Economie Sociale – The Third Sector*, Bruxelles, De Boeck, 1992, pp. 27–49.
5. Esping-Andersen, G., *The Three worlds of the Welfare State*, Cambridge, Polity Press, 1990.
6. Guillemard, A. M., *Le declin du social*, Paris, PUF, 1986.
7. Hansmann, H., *The Ownership of the Enterprise*, Cambridge, London, The Belknap Press of Harvard University Press, 1996.
8. Hartoyan, R. A., Interest Group and Aging Policy, în Hudson R., (editor), *Aging in Politics: Process and Policy*, Springfield, Charles C. Thomas, 1981, pp. 80.
9. Johnson, P., *Saving and Spending: The working class economy in Britain 1870–1939*, Oxford, Clarendon Press, 1985, pp. 76–77.
10. Pratt, H. J., National Interest Groups Among the Elderly: Consolidation and Constraint, în Brown, W. P. și Olson, L. K. (eds.), *Aging and Public Policy. The Politics of Growing Old*, Westport, Greenwood Press, 1983.
11. Rose, A. M., Peterson W. A. (coord.), *Older People and Their Social World*, Philadelphia, F. A. Davis, 1965.
12. Salamon, M. L., *Putting the Civil Society Sector on the Economic Map of the World*, în "Annals of Public and Cooperative Economics", 81: 2, 2010, CIRIEC.
13. Viriot Durandal, J-Ph., *Le pouvoir gris. Sociologie des groupes de pression de retraités*, Paris, PUF, 2003.
14. ** *Manual for drawing up satellite account for companies in the social economy: cooperatives and mutual societies*, 2006, CIRIEC, <http://ec.europa.eu/entreprise/entrepreneurship/coop/projects-studies/project4.htm>.
15. ** *Les services sociaux et de santé d'intérêt general: droits fondamentaux versus marché interieur?*, Raportul SSIG, Bruxelles, Bruylant, 2006.

In the last years, the policy debates around the complex issues of social services for old age have increased in Romania. As in many other social services areas, the nongovernmental organizations represent a valid option for service delivery. The present article has a double aim: to present the specific features of the nongovernmental organizations active in the area of old age and, at the same time, to propose a typology of the organizations involved in various service areas for old age, in Romania. Among those identified organizations, an important role is covered by mutual aid associations for pensioners (CARP), associative structures belonging to the social economy sector, and representing an interesting solution for various challenges determined by the evolution of the Welfare State in Romania.

Keywords: *mutual aid associations, nongovernmental associations, social economy, old age, social services for elderly.*

Primit: 19.09.2011

Acceptat: 27.10.2011

Redactori: Ioan Mărginean,

Manuela Sofia Stănculescu